

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 patřilo k neaktuálnějšímu úkolu na Slovensku budovat školství, které bylo zdecimované v důsledku maďarizace. Už 10. prosince 1918 vyneslo Národní shromáždění zákon o mimořádných ustanoveních na Slovensku a na ministerstvu školství bylo zřízeno Slovenské oddělení v čele s univerzitním profesorem Jaroslavem Vlčkem. Budovatelé československého školství museli zabezpečit unifikaci školských zákonů, výběr typů škol, jejich postátnění, školní budovy, učebnice a pomůcky a v neposlední řadě i personální obsazení škol.

Na známou výzvu Antona Štefánka, referenta školství a osvěty Ministerstva s plnou mocí pro Slovensko, v níž vyzval učitele, kteří ovládají slovenský jazyk slovem i písmem a jsou národně nezkompromitováni, se přihlásilo spolu dvacet slovenských profesorů. I to byl důsledek maďarizační politiky Uherska. Následně se více než tři sta českých profesorů dalo dobrovolně přeložit na Slovensko, aby se podíleli na "uškolení" Slovenska. Jejich převážná část chápala svůj pobyt na Slovensku jako povinnost novému státu a slovenskému národu, jako vlastenecký čin altruizmu. Byl naplněn velkým elánem, který překonával počáteční překážky a nedostatky poválečného Slovenska. K organizátorům slovenského školství v podmínkách nového státu patřili Jaroslav Vlček a Anton Štefánek. Univerzitní profesor Vlček, literární historik a kritik, osobně vybíral z moravských a českých středoskolských profesorů, z nichž mnohé znal jako své posluchače. Anton Štefánek se o budování školství zasloužil od pedagogických základů až po administrativu.

O českých profesorech trochu jinak

Historie gymnázia v Martině se začala psát v roce 1867, kdy bylo ustanoveno jako jedno z tří slovenských gymnázií. No už v roce 1875 se z rozhodnutí uherské vlády jeho brány uzavřely. Oživení bylo možné až v podmínkách nového státu - Československé republiky. Tak se v Martině v roce 1919 postupně otevřela měšťanka, škola pro vyšší ženskou povolání Živena a po téměř celoroční přípravě dne 5. října 1919 i reformní reálné gymnázium, které bylo umístěno ve společné budově státních škol. V jedné místnosti byla ředitelna, sborovna a umístěny všechny sbírky. Novinkou bylo zavedení elektřiny. Škola byla přeplněná, učilo se na dvě směny a v zkrácených vyučovacích hodinách. Základní kámen nové budovy gymnázia byl položen až 28. října 1930, postaveno bylo během Slovenského státu.

Divize Červeného kříže zabezpečila pro docházející žáky v zimním období náhradní ubytování a vypomáhala i při stravování studentů. Na podporu chudých žáků byl zřízen podpůrný fond. Prvním správcem martinického gymnázia byl jmenován mladý profesor, rodák z Hrušek v okrese Břeclav Jan Úlehla. Profesorský sbor se skládal z mladých pedagogů převážně českého původu, kteří sem přicházeli za různých okolností i z různých důvodů. Byli mezi nimi mnozí, kteří se později zapsali do kulturních dějin Čech i Slovenska. Svou činnost na Slovensku neohraničovali gymnaziálním rozvrhem, ale zapojili se do různých činností odborného i společenského charakteru. Podnětem a prostorem pro tuto mimoškolskou práci byla i skutečnost, že

v Martině byly etablovány významné instituce s celoslovenskou působností - například Slovenské národní muzeum, Muzeální slovenská společnost a Matica slovenská. K osobnostem, které v období mezi lety 1919-1939 kratší či delší čas působily na Gymnáziu Viliama Paulinyho Tótha v Martině patřili Jan Eisner (zakladatel archeologie na Slovensku), František Heřmanský (filolog, autor středoskolských učebnic a v letech 1920-1930 tajemník Matice slovenské), Václav Vážný (jazykovědec a dialektolog) a Jaroslav Vodrážka (ilustrátor dětských knih a časopisů). S gymnáziem spolupracoval v době svého působení v Národopisném oboru Matice slovenské i folklorista, fotograf a filmař Karel Plicka. Kromě nich to byli mnozí další pedagogové, kteří přicházeli na Slovensko se snahou co nejúčinněji pomoci slovenské mládeži při získávání vědomostí, ale i mnohem širšího diapozonu poznatků, postojů a zkušeností důležitých pro jejich budoucí život. Na památku jejich působení v Turci zůstaly vysazené stromy, označené turistické stezky, budova Sokolovny i chaty na Martinských holích (při jejich výstavbě organizovali studentskou výpomoc), zkatalogizované sbírky v muzeu, i první rozbor turieckých minerálních vod aj. Jinou podobu vzpomínek uchovává paměť stovky žáků, kteří můžou martinické Gymnázium V.P.Tótha nazývat svou Alma mater.

Mustr na národní hlavatý pokrytec TOGA

Na okolnosti příchodu na Slovensko, do poměrů po mnoha stránkách odlišných od poměrů v rodných Čechách či Moravě, mnozí po letech vzpomínali s úsměvem i přesto, že školní budovy ani ubytovací možnosti neposkytovaly žádný komfort. Za všechny vypovídají vzpomínky Jaroslava Vodrážky z Pamětnice Sto let slovenského gymnázia v Martině: "Protože jsme měli nevládné bytové podmínky, žili jsme převážně společně ve sborovně ústavu. V zimě, z porozumění ředitele, se nám i v neděli topilo. Dvě členky sboru, tuším profesorka Micková a Krejčová, dostaly za úkol sehnat lihový vaříč, šálky s talířky, lžičky a všechno další potřebné na uvaření čaje a kakaa. Sborovna se rychle změnila na útulnou čítárnu a pracovnu, v níž rádi s námi zůstávali i ženatí členové sboru a často z ředitelny zaskočil k nám i náš milý ředitel. Profesor Solařík na oknech pěstoval květy, kapesním nožem jim kypřil půdu a 32

31 poléval nějakým speciálním roztočkem, takže rostly jako z vody. Vzácná kolegyně profesorka Pilařová opravovala úkoly anebo katalogizovala knihovnu pauperum. Profesor Filip rýsoval deskriptivní příklady a už tehdy snad pracoval na učebnicích svého předmětu. Dr. Jan Šikura opisoval z archiválií půjčených z muzea a zámku v Štiavnické data o zemanských roděch a držbě půdy v Turci. Já jsem se rozbihal na první ilustrace, ale i soustavně vyrušoval ostatních tu všelijakým povídáním, tu nepatřičnými poznámkami a žerty. Jedním slovem, všichni jsme ve sborově zůstávali rádi, a když nebylo jiné práce, plánovali jsme sklonění nad mapami výlety do okolí Martina." Profesor Vodrážka dál pokračuje: "Nakonec chtěl bych se zmínit také o veselém soukromém životě profesorského sboru, vždyť i ten patřil k tehdejším časům! Ve sborově se psal a ilustroval jakýsi almanach, zvaný Cancbuch, v němž se registrovaly všechny možné veselé příhody a události týkající se vyučujících. Tam se objevovaly veršované humorné příspěvky profesora Václava Sudka. Kromě toho jsme si zavedli knihu, do které se vpisovaly zákovské "moudrosti", jaké se objevovaly v úkolech a často nás všechny rozesmály. Širší sbor, zejména svobodný, scházel se na oběd i na večeri v restauraci Národního domu, kde se sžil do družného kolektivu, který vedl až ke zřízení Reformní republiky Togo, co chci na tomhle místě zaregistrovat."

Souhlasím s profesorem Vodrážkou a upozorňuji na toto téma: "veselý soukromý život profesorského sboru". Souvislosti hned vysvětlím. K 135. výročí Gymnázia V.P. Tótha připravilo Dokumentační centrum české kultury na Slovensku výstavu Pocta českým profesorům, která byla věnována významné kapitole, jež psali v letech 1918-1939 čeští profesoři. Mezi cennými dokumenty zapůjčenými gymnáziem byl i Jaroslav Vodrážkou bohatě ilustrovaný Cancbuch, či Cancmanach. Autentický doklad o zmíněné Reformní republice Togo však ukrýval Archiv Slovenského národního muzea - Etnografického muzea v Martině.

Protože ne každý měl možnost se s tímto zajímavým exponátem výstavy seznámit, chceme na stránkách České besedy přiblížit alespoň část jeho obsahu.

Důležité události odehrávající se v Reformní republice Togo zaznamenávali pisatelé pravděpodobně v letech 1928-31. V závěru almanachu je text, který v zájmu orientace budoucích čtenářů uvádí: "Když Slovensko po první světové válce procitlo

z tisícileté poroby a jeho představitelé v Martinské deklaraci 30. října 1918 rozhodli, že chtějí spolu s Čechy žít ve společném státě, Československé republice, český národ cítil povinnost pomoci slovenskému lidu budovat jeho administrativu a zejména školství, které za maďarské administrativy téměř neexistovalo. Potřeba české pomoci Slovensku byla tak naléhavě žádoucí, že například v Martině, kolébce slovenské kultury, působili na nově zřízeném gymnáziu jen čeští profesoři včetně ředitele. Tehdy jediným společenským střediskem v Martině byl Národní dům navštěvovaný jak Slováci tak i Čechy. Jestliže se někde scházeli Češi, které poutal k sobě nějaký společný zájem, hned zakládali spolky nebo kroužky. Tak se stalo i v Národním domě. Jeho nájemce, Borkovec, uvolnil pro kroužek, složený většinou z profesorů, zvláštní místnost za výčepem. V té době kolovaly v Čechách ničím ovšem nepodložené zprávy, že z odejmutých kolonií Němcům dostane se do správy naši republika kolonie Togo. Tento směšný bluf si vzal zmíněný kroužek za motiv k vytvoření groteskní vlády v exilu, Reformované republiky Togo. Profesor Jaroslav Vodrážka vyzdobil stěny místnosti

obrazy exotických výjevů z "africké domoviny" a je škoda, že se nedochovaly ani v barevných snímcích. Předsedou kroužku byl jednomyslně ustanoven profesor matematiky a fyziky Václav Sudek s titulem "guvernér". Kroužek byl sdružením volným a vítání bývali i hosté. Konaly se přednášky, rozpravy a debaty z oboru koloniální činnosti, pěstování i zpěv a konány sbírky na dobročinné účely."

Almanach obsahuje ilustrace přibližující výjevy ze života republiky Togo, mezi jinými i "Mustr na národní hlavatý pokrytec", zachycuje "Slavnost vztyčování vlajky", i "Slavnost pečeného vemblouda". Naopak ve verších je zvěčněný problém, který nastal, když si guvernér koupil rádio a zanedbával svoje vladařské povinnosti:

*Umírá Togo, umírá
prázdnou zejí židle-
smích nám na rtech uhasinā.
Sudek se baví jinde.
Čert vem jeho radio!
Kde jen vzal ten rozum,
že nedal mu hned "adio",
jak jeseň zpěvným kosům.*

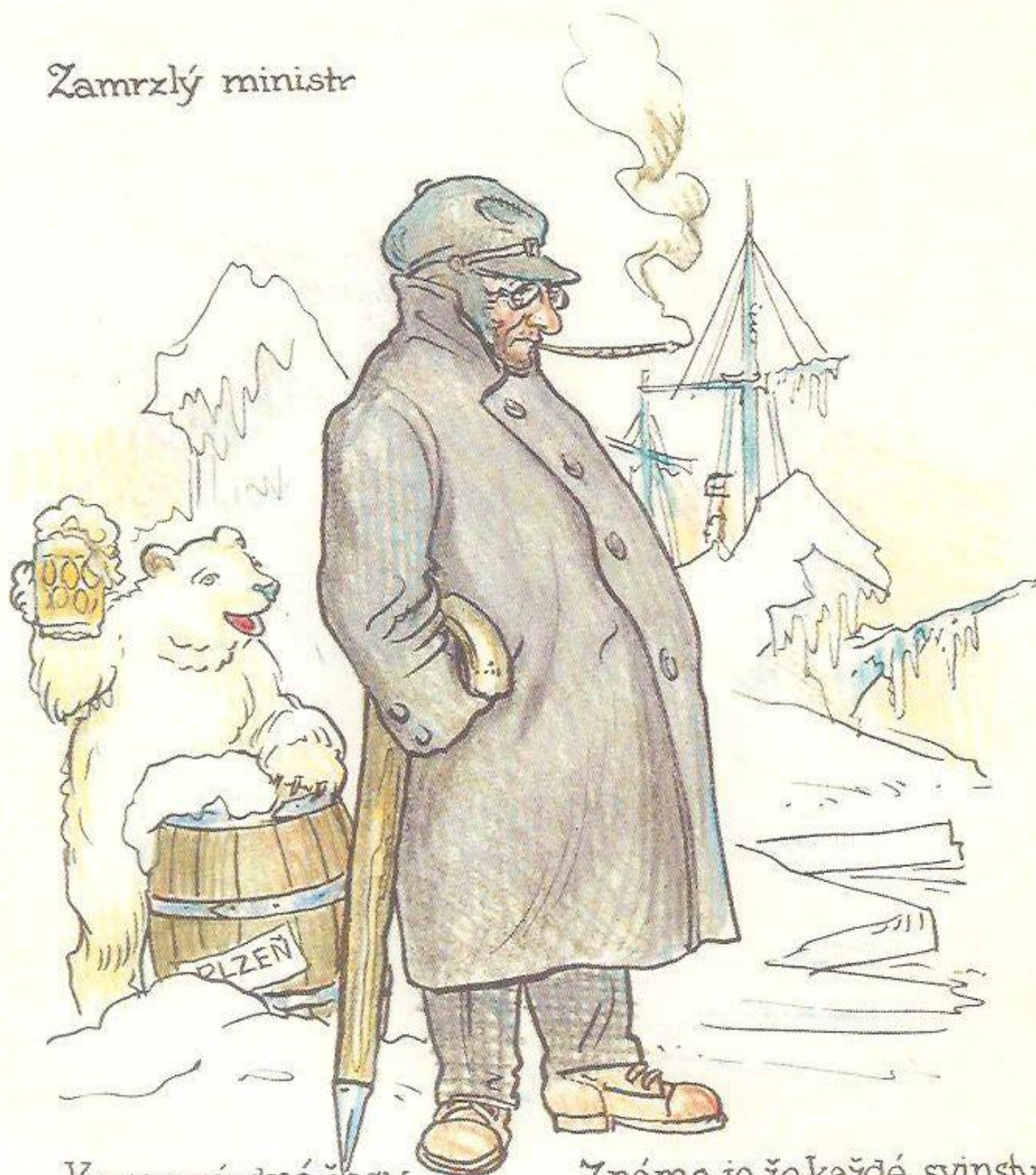
Samozřejmě, všechno se dobře skonči-

lo, a tak bylo možné oslavovat "návrat k ztracené dceři togánské" (kterou byl, mimochodem, pozdější univerzitní profesor, kolega RNDr. Řetovský). Na stránkách listů je zaznamenána i epidemie chřipky v roce 1928: "V RR Togo vypukla spavá chřipka, která již po řadu dní prudce řádí i v řadách náčelníků. Togánské ministerstvo zdravotnictví nařídilo povinnou léčbu bahnem, takže v přítomné době celé Togo je zabahněné!" Zpráva je samozřejmě doplněna patřičnou ilustrací zaznamenávající bahenní, či bahnitou togánskou idylu.

Zažloutlé stránky kroniky, almanachu, či pamětnice Reformní republiky Togo, tvořeny básnickým slovem profesora Sudka a štetcem profesora Vodrážky a ing. Hlobila, poodhaly méně známou a méně oficiální stránku života

Zamrzlý ministr

Kasa prázdná, časy zlé,
kapsy všech jsou zamrzlé.

Známo je že každé svinstvo
zavíní vždy „ministerstvo“

českých profesorů na Slovensku. Ostatně myslím, že nejméně překvapující by byla tato stránka jejich života pro jejich žáky, oceňujících nejen jejich moudrost a takt, ale také smysl pro humor. A tak na závěr přidávám už jenom

Togánskou hymnu, tentokrát na počest těch, kteří přicházeli na Slovensko trávit nejlepší léta svého mládí v nerovném boji s lidem studentským.

Hana Zelinová

*Tygr to je přeukrutné zvíře
nešanuje v světě žádného
nedej Bože, abych se s ním setkal,
by ukrátil věku mladého.
Šrum, šrum!*